122

• स्थापना वर्ष १९८४ • ISSN No. 2250-3846 • अंक पहिला • एप्रिल–मे–जुन २०१९

मराठवाडा विभाग ग्रंथालय संघाचे मासिक मुखपत्र

ग्रंथपरिवार

Co-ordinator
IQAC

Estd.1983

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya

सार्वजनिक ग्रंथालयाच्या सार्वजनिक सेवा

प्रा. रामेश्वर पवार
ग्रंथपाल
श्री गुरूबुद्धी स्वामी महाविद्यालय, पूर्णा (जं.) जि. परभणी

भारतात ६० हजाराच्या वर सार्वजनिक ग्रंथालये कार्यरत असून महाराष्ट्र राज्यात ११९९३ ग्रंथालये शासन मान्य आहेत त्यावर ६० कोटीपेक्षा जास्त खर्च होतो. राजा राममोहन रॉय ग्रंथालय प्रतिष्ठान कोलकत्याच्या विविध मागण्यांसाठी राज्याचा व प्रतिष्ठानचा समान हिस्सा धरून पाच कोटीची आर्थिक तरतूद आहे. १९४९ मध्ये इफ्ला/युनेस्को सार्वजनिक ग्रंथालयाच्या तिसऱ्या प्रकाशित आवृत्तीमध्ये सांगितल्यानुसार सार्वजनिक ग्रंथालय सेवेविषयीची मुलभूत तत्वे विषद करणारा तो महत्वाचा जाहीरनामा आहे.

व्याख्या : सार्वजनिक ग्रंथालये सर्व जगामध्ये आस्तित्वात आहेत ती अनेक समाजगटामध्ये विविध सांस्कृतिक गटामध्ये आणि मानवी समाजाच्या विकासातील विविध टप्यांमध्ये स्थापन झाली आहेत.

सार्वजनिक ग्रंथालये ही विशिष्ट समाजाने अथवा स्थानिक प्रादेशिक किंवा राष्ट्रीय शासनाने अथवा समाजातील संघटनेने स्थापन केलेली आधार दिलेली आणि वित्तिय तरतूद केलेली संस्था आहे.

सार्वजनिक ग्रंथालये, ज्ञान, माहिती, कल्पनारम्य ग्रंथ आणि ज्ञान साहित्य यांच्या सहाय्याने (वंश, वय, लिंग, धर्म, भाषा, अंपगत्व, आर्थिक आणि नोकरी बाबतची परिस्थिती आणि शिक्षण इ. विषयी भेद न करता) अनेक ग्रंथालय सेवा समाजातील सर्व लोकांना उपलब्ध करुन देतात.

हेतु : सार्वजनिक ग्रंथालयाचा हेतु समाजातील व्यक्ती आणि गट यांना शिक्षण देणे माहिती मिळविणे आणि त्यांचा व्यक्तीमत्व विकास करणे या विषयी त्यांच्या गरजा विविध ज्ञानसाधनेद्वारे सेवा पुरवून भागविणे हा सार्वजनिक ग्रंथालयाचा प्रधान हेतु आहे.

सध्या जगामध्ये अनेक ज्ञानाची माध्यमे जसे दूरदर्शन, सिनेमा, दृकश्राव्य साधने इंटरनेट इ. विकसित झाली आहेत. त्यांच्या विषयी ही ग्रंथालय सेवा उपलब्ध करुन देणे हा ही हेतु आहे.

लोकशाही समाजाचा विकास आणि प्रसार करण्यासाठी या ग्रंथालयांना महत्वाचे कार्य करावयाचे आहे. त्यासाठी त्यांना ज्ञान, कल्पना आणि मते प्रकाशित करणारी ज्ञानसाधने उपलब्ध करुन द्यावयास हवीत.

शिक्षण

सार्वजनिक ग्रंथालयानी व्यक्तिचे शिक्षण आणि स्वंयशिक्षण घेण्यासाठी तसेच औपचारिक शिक्षण विविध स्तरावर घेण्यासाठी सहाय्य केले पाहिजे. अनेक राष्ट्रामध्ये सार्वजनिक ग्रंथालये आणि शाळेचे ग्रंथालय म्हणून एकच काम पाहते. उदा. इंग्लंडमधील ट्रॅफोर्ड विभागात तीन लहान ग्रंथालये एकत्रित येवून आपल्या सुविधा वाचकांना उपलब्ध करुन देतात. दक्षिण आफ्रिकेतील झिंबाव्वे, बुल्वामो, येथे फिरती ग्रंथालय सेवा आहे त्याद्वारे आठवड्यातून ३७ प्राथमिक शाळांना सेवा पुरविली जाते.

स्पेन मधील बार्सिलोना प्रांतामध्ये सार्वजनिक ग्रंथालये कॅटेलिनिया मधील मुक्त विद्यापीठातील शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना सेवा पुरवितात. ऑस्ट्रेलियामधील क्विसलॅण्ड राज्यामधील सार्वजनिक ग्रंथालयात प्राथमिक व माध्यमिक शाळांतील विद्यार्थ्यांना गृहपाठासाठी

Co-ordinator
Shri Guru Buddhiswami Shikshan Prasarak Mandal, Buddhiswami Mahavidyalaya Estd.1983
PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist.Parbhani

त्ट्रॉनिक्सची माध्यमेही वापरावयास दिली जातात.

सार्वजनिक ग्रंथालय हे स्थानिक स्तरावर माहिती रे केंद्र आहे. ते आपल्या वाचकांना सर्व प्रकारचे ज्ञान गे माहिती तत्परतेने उपलब्ध करुन देते. माहितीचा ; करणे आणि ती वाचकांना उपलब्ध करुन देणे या मध्ये इतर ग्रंथालयांशी आणि माहिती केंद्रांशी सहकार्यही जनिक ग्रंथालये करतात.

जगामध्ये उपलब्ध असलेल्या माहितीमध्ये सातत्याने ग्रा प्रमाणात भर पडत आहे. त्याचप्रमाणे तंत्रज्ञानामध्ये । बदल होत आहे. यामुळे माहिती उपलब्ध करुन ाच्या पध्दतीमध्ये आमूलाग्र बदल झाला आहे. नयाद्वारा देण्यात येणाऱ्या सेवा यामध्ये लक्षणीय परिणाम । आहे. समाजाच्या विकासात माहितीला फार महत्व . आजच्या वाचकांना ग्रंथालयांनी इंटरनेटद्वारा माहिती ब्ध करुन द्यावयास हवी त्याचप्रमाणे पूर्वापार चालत ल्या मुद्रित ग्रंथ, नियतकालिके या स्वरुपातील ज्ञानही ब्ध करुन द्यावयास हवे. मलेशियामधील सबाह स्टेट ारीने आपल्या अखत्यारितील ग्रंथालयामध्ये इलेक्ट्रॉनिक मांचे कॉर्नर्स ही सुविधा निर्माण केली आहे.

महाराष्ट्रातून मुंबई, कोकण, जालना, नांदेड येथे ावत संगणक लॅबसह इंटरनेट सेवा शासन स्तरावर कल्या आहेत.

मत्व विकास : मानवाच्या विकासासाठी व्यक्तीची शिलता विकसित करण्यासाठी संधी उपलब्ध करुन नविन विषयाचा अभ्यास चालू ठेवणे हे व्यक्तीच्या सासाठी महत्वाचे आहे. [illegible] दृक-श्राव्य, उपलब्ध करुन [illegible] प्रतिभा संपन्न ग्रंथ नवनवीन ज्ञान वाचकांनी [illegible] हे

राजा राममोहन रॉय, ग्रंथालय प्रतिष्ठान बालविभाग समृध्दी योनजा अंतर्गत व बालविभाग कॉर्नरसाठी मोठ्या प्रमाणात आर्थिक साहय दृकश्राव्य साधने, सीडी, संगणक, लहान मुलांचे विश्वकोष, ग्रंथ खरेदीसाठी तसेच बालविभाग अद्ययावत समृध्द करणे, खोलीस रंगरंगोटीसाठी अर्थसाह्य देणे. सार्वजनिक ग्रंथालयानी वय, शारिरीक, आर्थिक किंवा सामाजिक परिस्थिती या विषयी भेद न करता समाजापर्यंत सर्व गटांच्या गरजा भागविण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. यात कथाकथन, दृकश्राव्य साहित्य, इलेक्ट्रॉनिक्स माध्यमातील साहित्य, संगणक खेळ, लोकप्रिय व राष्ट्रीय व्यक्तीमत्व, साहस कथा, कादंबऱ्या, कल्पनारम्य आणि अद्भुत कथांच्या वाचनाने स्फूर्ती देणारे वाचन साहित्य बाल वाचकांना दिले पाहिजे. सार्वजनिक ग्रंथालये आणि सांस्कृतिक विकास महाराष्ट्रात 'अ' दर्जाच्या ग्रंथालयांनी वार्षिक किमान १० व 'ब' दर्जाच्या ग्रंथालयांनी किमान चार सांस्कृतिक कार्यक्रम घेणे आवश्यक आहे. यात वकृत्वस्पर्धा, व्यक्तीमत्व विकास, व्याख्याने, राष्ट्रीय नेत्यांच्या कार्याचा गौरव, शाळेतील वाचकांसाठी निबंध स्पर्धा इ. कार्यक्रमाचे आयोजन करणे आवश्यक आहे. सार्वजनिक ग्रंथालयांनी सांस्कृतिक आणि कलात्मक विकास साधण्यावर लक्ष केंद्रीत केले पाहिजे. याशिवाय समाजाची सांस्कृतिक ओळख पटविण्याच्या दृष्टीने कार्यक्रमाचे आयोजन केले पाहिजे.

स्थानिक गरजा व संस्कृती : स्थानिक रहिवाशांच्या गरजेनुसार त्यांनी ग्रंथसंग्रह करावयास हवा तसेच ग्रंथालयसेवा पुरविल्या पाहिजेत. वाचकांच्या वाचनाभिरुची मध्ये बदल होत आहेत याचा अभ्यास करायला हवा. समाजामध्ये सामाजिक आर्थिक विकास [illegible]

स्थानिक इतिहास विषयक ज्ञानसाधने प्रदर्शन भरविण्यात, कथाकथनाचे कार्यक्रमाचे आयोजन करणे, स्थानिक स्वरुपाची माहिती जसे, मंदिरे, प्रेक्षणिय स्थळे, संस्था, उपक्रम प्रसिध्दी, स्थानिक महत्व, उत्सव, परंपरा असे कार्यक्रम आयोजित केले पाहिजेत. थोडक्यात गावाचा संपूर्ण इतिहास ग्रंथालयात असला पाहिजे.

ग्रंथालयाची इमारत :

सार्वजनिक ग्रंथालयासाठी प्रशस्त ग्रंथालय इमारत असावी त्याचा आराखडा उत्तम रितीने झाला पाहिजे. समाजातील सर्व लोकांना ती वापरता आली पाहिजे. यात सांस्कृतिक सभागृह, वाचनकक्ष, महिला, बाल, ज्येष्ठ नागरिक, ग्रंथ संग्रह विभाग, दृकश्राव्य विभाग, कार्यालय, संस्था कार्यालय, असणे आवश्यक आहेत.

ग्रंथालयाच्या इमारतीचे नियोजन करतांना साधारणपणे ग्रंथालय समितीने सामाजिक घटकांचा विचार करावा.

ग्रंथालयाची कार्ये, ग्रंथालयाचा आकार, वाचकांना कपाटाजवळ जाण्याची सुविधा, सूचना फलक, ग्रंथालयाचे वातावरण, सौंदर्य अंतर्गत सजावट, इलेक्ट्रॉनिक आणि दृकश्राव्य साधन सामुग्री, सुरक्षा, वाहनतळ, ग्रंथालयाच्या विस्ताराचाही विचार करावयास पाहिजे.

संग्रह :

वाचकांच्या गरजेनुसार ग्रंथालयात वाचन साहित्य ग्रंथाचा संग्रह असावा. यात ललित वाङ्मयीन ग्रंथ, प्रौढ, युवक, बालिकांसाठी ललितेतर ग्रंथ असावे, संदर्भ ग्रंथ, माहितीसाठी, नियतकालिके, स्थानिक, प्रादेशिक, राष्ट्रीय वर्तमानपत्रे, स्थानिक समाजघटाविषयी माहिती, शासकीय [illegible]

ग्रंथालयात संग्रहीत असावे.

कर्मचारी वर्ग :

सार्वजनिक ग्रंथालयाची कामे स पार पाडण्याकरिता त्याला आवश्यक ते असावे. ग्रंथालय सेवक, कर्मचारी व संगणकाचे ज्ञान असणारा आवश्यक ग्रंथ, वाचन साहित्य, आधुनिक सेवा पुर त्यासाठी पुरेसा निधी व कर्मचाऱ्यांना समा देणे आवश्यक आहे. सार्वजनिक ग्रंथालयात खालील सेवा वाचकांना दिल्या पाहिजेत.

संभवनीय वाचकांचा शोध घेणे गरजांचे पृथ्थकरण करणे, व्यक्तीगत वाच पृथ्थकरण करणे, व्यक्तीगत वाचकांसाठी गटासाठी ग्रंथालय सेवा विकसित करणे, वाच घेण्यासाठी धोरण आखणे, वाचकांसाठी ग्रं कार्यक्रम आखणे, ज्ञान साधने, संपत्तीचे जतन करणे व वाचकांपर्यंत देवघेव /आदान इलेक्ट्रॉनिक जाळी स्थापन करणे, ग्रंथालय इम करणे, समाजातील सर्व स्तरातील वाचकांन सेवा देणे इ. शासनाने ठरवून दिलेल्या आराख ग्रंथालयाच्या दर्जानुसार कर्मचारी पद मान्य हो

ग्रंथालय सेवेसाठी :

-ग्रंथ आणि इतर माध्यमातील वाचन साहित्य

-ग्रंथालयात [illegible] साहित्य करुन देणे.

-मुद्रित ग्रंथ आणि [illegible]

Co-ordinator
IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn) Dist. Parbhani-431511 (M.S.)

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani